

Магістр 1 року навчання
факультету економіки і права ХНЕУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Анотація. Розглянуто сутність і зміст поняття когнітивних здібностей, виконано узагальнення еволюції розвитку їх гносеологічних концепцій, досліджено передумови формування та розвитку когнітивних вчень, їх основні положення, визначено доцільність підвищення когнітивних здібностей спеціальним тренуванням.

Аннотация. Рассмотрены сущность и содержание понятия когнитивных способностей, выполнено обобщение эволюции развития их гносеологических концепций, исследованы предпосылки формирования и развития когнитивных учений, их основные положения, определена целесообразность повышения когнитивных способностей специальными тренингами.

Annotation. The essence and content of the "cognitive abilities" concept have been discussed. The evolution of their gnosiological concepts have been generalized, the prerequisites of forming and developing the cognitive concepts and its basis have been studied, the expediency of improving cognitive abilities using special trainings have been defined.

Ключові слова: когніція, розвиток гносеологічних вчень, когнітивний потенціал, когнітивні здібності, когнітивні вчення.

Поняття "когнітивний потенціал" недостатньо досліджене в менеджменті, проте використовується в медицині, філософії, культурології, лінгвістиці, комп'ютерних технологіях, різних галузях психології і навіть у спорті. Тобто існує підґрунтя говорити про міждисциплінарність даного поняття. Актуальність зумовлена важливістю вивчення всіх складових здібностей особистості та подальшого їх розвитку і вдосконалення.

Метою роботи є дослідження когнітивних здібностей особистості у розрізі поняття "когнітивний потенціал". Перш за все, слід дати визначення наукоємному терміну "когнітивний", що зробить його більш доступним для розуміння. Це можна навести схематично на рис. 1.

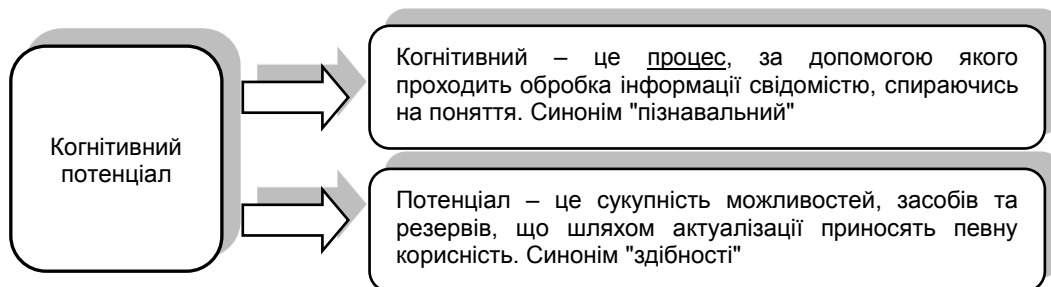

Рис. 1. Схема розкриття поняття "когнітивний потенціал"

Оскільки проведена паралель між "когнітивним" та "пізнавальним", то необхідним є звернення до гносеології. Це розділ філософії, що вивчає природу, передумови, засоби та форми пізнання і пізнавальних можливостей. Вчені визначають, що одне із головних питань у теорії пізнання – можливість адекватного відображення дійсності людською свідомістю [1].

Періодизація розвитку гносеологічних концепцій, їх представники та основні положення узагальнені та проілюстровані схематично на рис. 2 [2].

Гносеологія як сукупність знань про пізнавальний процес звісно є найважливішим підґрунтям дослідження когнітивного потенціалу, що, у свою чергу, є скоріше проявом соціально-психологічних аспектів, аніж філософських.

Оскільки психологія – досить багата наука та має множини галузей і різновидів, то раціональним є пошук напряму, близького до теми дослідження. Когнітивна психологія – це психологія пізнання, де пізнання – основа свідомості. Вона розглядає залежність поведінки людини від наявних у неї

пізнавальних схем, або когнітивних карт, які дозволяють їй сприймати навколишній світ і вибирати способи правильної поведінки в ньому [3].

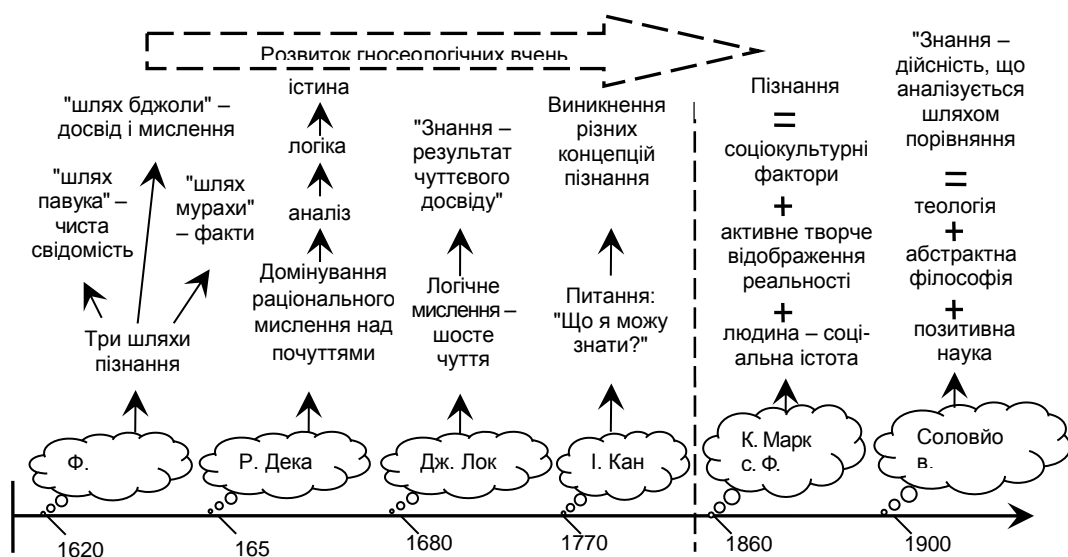

Рис. 2. Періодизація розвитку гносеологічних концепцій

Найвидатнішими вченими в даній галузі є: Дж. Келлі, Дж. Кеттелл, А. Біне, Ф. Вернон, Дж. Гілфорд, Дж. Міллер, У. Найсер, А. Луріей, Ч. Спірмен, Л. Терстоун, Ж. Піаже та ін. Оскільки їхній вклад у розвиток дослідження когнітивних здібностей досить значний, то слід проаналізувати та узагальнити основні положення їх праць (таблиця) [3; 4].

Таблиця

Аспекти дослідження когнітивних здібностей різними вченими

Автор	Основні положення
Дж. Келлі	знання мають вирішальну роль у поведінці суб'єкта; суб'єктивізм інтерпретації фактів та подій на основі досвіду; людина – дослідник, що керується орієнтирами на майбутнє
Дж. Кеттелл	"когнітивні здібності" – властивості, характерні всім людям як біологічному виду (вербальна та розумова здатності); "розумові тести" можуть виявити індивідуальні відмінності пізнання
Ч. Спірмен	прояв відмінностей когнітивних здібностей залежно від роду діяльності; "тести інтелекту" як міра взаємозв'язку розумових та пізнавальних функцій
У. Найсер	"пізнання" – всі процеси, за допомогою яких сенсорне сприйняття трансформується, зменшується, вдосконалюється, зберігається, відтворюється і використовується
Л. Терстоун	8 факторів впливу на когнітивні здібності: просторове сприйняття, вербальне розуміння, швидкість мови, швидкість і точність виконання простих числових операцій, індукція, перцептивна швидкість та точність виявлення конкретного з масиву матеріалу, дедукція, механічна пам'ять; ієрархічна будова когнітивних здібностей; загальні та спеціалізовані види інтелекту
Дж. Гілфорд	"когнітивні здібності": операцій, змісту, результату внаслідок їх обробки; "операції" – когніції (сприйняття інформації, пам'ять, продукування та оцінка); "зміст": образний, символічний, семантичний чи поведінковий; "результат" – елементи, класи, відношення, системи, перетворення
Ж. Піаже	дослідження унікальних когнітивних характеристик у дитячому віці; виявлення передумов формування когнітивних здібностей на початковому етапі

А. Лурій	• теорія мозкової організації когнітивних функцій
В. Свечаревська	• вплив відповідальності на процес когнітивного сприйняття; • "людина" – активна ланка, що має не лише когнітивну здатність, а й може з її допомогою змінювати соціофізичне оточення
Г. Щедровицький	• найвпливовіший метод розвитку когнітивних здібностей – рольові ігри та тренінги з можливістю творчо моделювати поведінкові особливості

Отже, дослідження когнітивних здібностей як домінуючої складової когнітивного потенціалу не втрачає своєї актуальності. Вчені довели, що когнітивні здібності починають розвиватися з моменту народження й досягають вершини, в середньому, до 20 – 22 років. Досить складно як встановити загальні виміри для всіх, так і порівняти здібності за темпами їх розвитку. Однак існування індивідуальних відмінностей очевидне. У цілому психологи констатують, що "кристалізовані" (crystallized) здібності добре зберігаються в літньому віці, у той час як "флюїдні" (fluid), такі, як здатність до логічних висновків, дещо знижуються, особливо якщо когнітивне завдання вимагає швидкої реакції. Інтерпретація цих даних є складною через відмінності в культурному та освітньому рівнях [5].

Важливим при дослідженні когнітивних здібностей є з'ясування того, якою мірою індивідуальні відмінності визначаються біологічним (генетичним) фактором і соціокультурним. Практичне завдання полягає в тому, яким чином когнітивні здібності можна підвищити шляхом спеціального тренування.

Малодослідженими є питання про межі розвитку різноманітних когнітивних здібностей. З огляду на визнання важливості їх ролі вкрай необхідне їх наукове вивчення, що становить один із найбільш актуальних напрямів сучасної психології. Критика деяких аспектів розгляду когнітивних здібностей пов'язана, перш за все, з тим, що проведені дослідження ототожнюють мозок людини з машиною, істотно спрощуючи тим самим складний, багатогранний внутрішній світ людини, розглядаючи його як спрощені схеми і моделі.

Наук. керівн. Дороніна М. С.

Література: 1. Хайдеггер М. О сущности истины [Текст] / М. Хайдеггер // Философские науки. – 1989. – № 4. – С. 26–30. 2. Зарубіжна філософія ХХ століття [Текст] / під редакцією Г. Нікіфорова. – К., 1993. – 352 с. 3. Швырев В. С. Анализ научного познания: основные направления, формы, проблемы [Текст] / В. С. Швырев. – М. : Наука, 1988. – 218 с. 4. Щедровицкий Г. М. Мышление – Понимание – Рефлексия [Текст] / Г. М. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2005. – 800 с. 5. Нарский И. С. Современные проблемы теории познания [Текст] / И. С. Нарский. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 485 с.